
RAPPORT

Arkeologisk slutundersökning

Väg 818, Vajkijaur-Messaure
RAÄ 1590 samt Á31, härdar, Jokkmokk sn
Norrbottens län, Lappland

Lars Backman, Anna Jakobsson,
Mirjam Jonsson & Frida Palmbo
NORRBOTTENS MUSEUM

Februari 2007
Dnr 91-2005

Rapport

Arkeologisk slutundersökning

Norrbottens län
Lappland
Jokkmokks sn
RAÄ 1590, Å31

Innehåll

Sammanfattande inledning	3
Bakgrund	3
Resultat i korta drag	3
Topografi och naturlandskap.....	3
Historik.....	4
Tidigare undersökningar.....	4
Syfte och frågeställningar.....	4
Frågeställningar	4
Arkeologisk potential	5
Arbetsbeskrivning	5
Metod	6
Koordinatnät och dokumentation	7
Undersökningsresultat	7
Å31.....	7
Raä 1590	7
Datering.....	9
Osteologi	10
Fynden.....	10
Slutsatser och tolkningar	11
Utvärdering och källkritik	14
Arkeologisk potential och framtida undersökningar.....	14
Referenser	16
Otryckta källor.....	16
Tryckta källor	16
Bilagor	

Framsida: Acc.nr 2005:1590:13. Arbetsbild från Raä 1590 på projektledaren Lars Backman. Fotograf Tor-Henrik Buljo.

Tekniska uppgifter

Län: Norrbotten
Landskap: Lappland
Kommun: Jokkmokk
Socken: Jokkmokk
Fornlämning: Raä 1590, härd samt Á31 (utgård)
Fastighet: Juggijaur 9:1 och Allmanningsskogen S:1
Ek. karta: 27J 0-1 g-h SO, skala 1:20 000

Länsstyrelsens (beslut) dnr: 431-2495-05
Norrbottens museum dnr: 91-2005
Uppdragsgivare/finansiär: Vägverket, Region Norr
Typ av uppdrag: Arkeologisk slutundersökning

Fältarbetsledare: Lars Backman
Fältpersonal: Lars Backman och Tor-Henrik Buljo
Rapportansvarig: Lars Backman
Rapportförfattare: Lars Backman, Anna Jakobsson, Mirjam Jonsson, Frida Palmbo
Underkonsulter: Osteoarkeologiska forskningslaboratoriet, Stockholm samt Ångströmlaboratoriet, Uppsala.

Fältarbetstid: 14 fältarbetsdagar under perioden 050711-050719
Rapporttid: 92 h
Fyndhantering: 10h

Koordinater: Raä 1590, x 7401633 / y 1683329
Á31, x 7401713 / y 1689337
(OBS! koordinaterna på ritningarna är baserade på ett lokalt nät)
Gps: Rikets nät, inmätt med GPS User grid WGS 84

Höjd över havet: Raä 1590, 290 m. Á31, 320 m.
Undersökt yta: ca 32 m²

Fynd: 1-28, bilaga 4
Foto: Acc nr: 2005:1590:1-34, bilaga 5 och 6

Analys: Osteologisk analys, bilaga 7 och C¹⁴-datering av ben, bilaga 8
Datering: medeltid – nyare tid, C¹⁴-datering

Dokumentationsmaterial: Fältanteckningar, originalritningar (se bilaga 2) och originalhandlingar förvaras i Norrbottens museums arkiv. Fynden förvaras i Nbms föremålsarkiv i väntan på fyndfördelning.

Sammanfattande inledning

Norrbottens museum utförde under juli 2005 en slutundersökning av Raä 1590 samt Å31, Jokkmokks sn, Lappland. Detta med anledning av att Vägverket, Region Norr planerar breddning av väg 818, mellan Vajkijaur-Messaure, Jokkmokks kn. Arbetet utfördes under perioden 050711-050719 av projektledare Lars Backman och fältpersonal Tor-Henrik Buljo, efter beslut av Länsstyrelsen i Norrbottens län (431-2495-05). Undersökningen bekostades av Vägverket, Region Norr. Arbetet omfattade avsökning med metalldetektor samt arkeologisk undersökning av totalt ca 32 m².

Bakgrund

Med anledning av breddning av väg 818 mellan Vajkijaur-Messaure beslutade länsstyrelsen den 04-05-24 att en särskild arkeologisk utredning skulle företas inom området då förekomst av fornlämningar tidigare konstaterats inom exploateringsområdet. Åtte, Svenskt fjäll och samemuseum utförde utredningen som visade att två fornlämningar (härdar), Raä 1590 samt den nyfunna Å31, skulle komma att beröras av vägbreddningen (Sevä 2004). Med utredningsresultatet som grund beslutade länsstyrelsen därefter att en slutundersökning skulle ske (Länsstyrelsen dnr 431-2495-05) med anledning av kunskapsläge och lämningarnas geografiska läge i terrängen.

Resultat i korta drag

Undersökning resulterade i att Raä 1590 visade sig bestå av två anläggningar och att Å31 kunde avskrivas som fornlämning. Inga fynd påträffades i Å31, utan samtliga 28 fyndposter härrör från Raä 1590. Anläggning 1 hörande till Raä 1590 är den härd som var synlig ovan mark. I direkt anslutning till denna påträffades anläggning 2. Anl. 2 har tolkats som en äldre härd vilken av någon anledning flyttats till Anl 1. I både Anl. 1 och 2 består konstruktionen av härdar anlagda i skålformade nedgrävningar av röd/ rosabränd sand. Lokalen har sannolikt brukats vid flera tillfällen utifrån de två anläggningarna. Inga spår av överbyggnad har påträffats.

Fynden består till största del av brända ben, flinta, en syl, en märkla samt en kniv i järn. Utifrån dessa har lokalen daterats till ca 1600-1700-tal. Fynden påträffades i huvudsak i nära anslutning till härdarna men det är dock svårt att klargöra från vilken av anläggningarna de härrör från. Användningen av boendeytan ses i relation till spridningsbilden av fynden och är mest frekvent invid själva eldstäderna.

Utifrån C¹⁴-analysen är de två härdarna hörande till Raä 1590 daterade till 315±35 BP respektive 272±35 BP vilket innebär att båda härdarna är daterade till perioden 1470-1670 e.Kr. De två dateringarna ligger nära varandra i tid, vilket innebär att anläggning 1 avlöst anläggning 2 utan ett större avbrott i tid.

Benmaterialet från Raä 1590 består av brända (mestadels) och obrända ben, varav endast ett fåtal har kunnat identifieras i någon mån. De flesta identifierbara benen kunde endast härledas till djur, utan arttillhörighet och ett fåtal kunde tillskrivas hov- eller klövdjur och ren.

Topografi och naturlandskap

Vägsträckningen för väg 818, Vajkijaur-Messaure löper mellan sjön Vajkijaure (Válgájávrrre) i V och Stora Lule älv i NÖ med början ca 5 km N om Jokkmokk. Landskapet är varierande och ganska kuperat med flertalet sjöar och myrmarker. Vegetationstyperna består i huvudsak av moss- och örtrik barrskog samt barrskog av lavristyp längst i V. Raä 1590 ligger på 290 m ö h och Å31 på 320 m ö h (se bilaga 1).

Undersökningsområdena befinner sig i en fornlämningsrik miljö med härdar, kåtatomt, fångstgropar, boplatzgropar, kokgropar och boplatser utan synliga anläggningar. Avståndet mellan de båda lokalerna är ca 6 km. Undersökningsområdet ingår i Serri skogssameby.

RAÄ 1590, härd, ligger i svagt kuperad terräng i sluttning mot S. Vegetationen utgörs av skogsmark (tallskog). S om lämningen ligger sjön Östra Ällojaure. I närområdet (ca 300-400 m NÖ och SÖ) finns Raä 1591 och 1592, även de utgörs av lokaler med härdar. Å31 ligger ca 13 m S om väg 818, på en flack tallhed med flertalet mindre sjöar i S.

Historik

Fornlämning Raä 1590, Jokkmokks sn har beteckningen härd i fornlämningsregistret. Landskapet vid väg 818 är fornlämningsrik och det finns gott om härdar, även sentida. Á31 som påträffades vid utredningstillfället 2004 tolkades också som en härd. Inga byar eller större bebyggelse finns i området förutom mindre nybyggen. Inom Serri skogssameby fanns vid tillfället för etnolog Ernst Mankers dokumentation (1948-1956) fyra bofasta hushåll. I området finns även äldre lämningar i form av boplatser utan synliga anläggningar, kokgropar, boplatsgropar m m (Sevä 2004). Mellan de två sjöarna Fatjatjure och Järtajure, på det som kallas Killingholmen, undersöktes en liten gropanläggning 1980-1981. Denna daterades till ca 6200 f.Kr och hade en glest stenlagd rundad botten. Det är därmed en av de äldsta dateringarna i länet men dess funktion är fortfarande okänd (Mulk 1982).

Tidigare undersökningar

Området kring hela vägsträckningen ingick i fornminnesinventeringen 1994. Då registrerades, i en zon av 500 m på vardera sida om vägen, 24 härdar, 4 boplatser, 7 boplatsgropar, 4 fångstgropar, 3 kokgropar och 3 skärvstensförekomster (Lagerstam 1995). Vid utredningen 2004 påträffades ytterligare 1 kåtatomt, 1 härd och 2 milstolpar. Á31 som bedömts som härd vid utredningen 2004 kom att ingå i beslutet om slutundersökning tillsammans med Raä 1590 eftersom den ansågs komma att beröras av vägbreddningen.

Tidigare undersökningar i närområdet är få. Arkeologiska institutionen vid Umeå universitet genomförde 1980-1981, i samband med "Luleälvprojektet", kartering samt undersökning på Killingholmen. Forskningsgrävningen utfördes eftersom de registrerade gropanläggningarnas funktion ifrågasattes. Groparna varierade mycket i form, storlek och topografiskt läge. Anläggning 373 daterades till ca 6200 f.Kr. och omtolkades från fångstgrop till att ingå i ett boplatsområde med okänd funktion (Mulk 1982).

Exempel på andra undersökningar av lämningstypen "härd" i skogslandet, presenteras här nedan;

I Älvsby sn undersöktes två härdar 1997 vilka båda var ovala och stenfyllda men med skilda konstruktioner. Den ena med större skifferblock och den andra med mindre rundade stenar och en stor avläggningssten i ena änden. I härden med skifferblock framkom rikligt med brända ben samt ett bryne medan det i den andra enbart påträffades enstaka brända ben. Två dateringar togs i härden med skifferblocken, vilka okulibrerat gav 2245 ± 70 BP samt 170 ± 60 BP. Den andra härden daterades till 270 ± 50 BP (Färjare 1997).

I Gråträsk har två olika undersökningar av härdar gjorts där dubbla lager av härdfyllning påträffats (Fossum & Karlsson 2002; Hedman 1993a). Fynden från vistet Raä 300, Piteå sn, utgjordes av bl a brända fiskben, bryne, eldslagningsflinta och hänge i silver. De brända benen daterades till 890-1160 e.Kr. samt 950-1050 e.Kr (Fossum & Karlsson 2002). I Arvidsjaur socken grävdes två härdar med kraftig härdfyllning, brända ben och fynd av bl a eldslagningsflinta och ett bronsbleck. De daterades utifrån fynden till 1600-1800-tal (Liedgren 1993).

Syfte och frågeställningar

Syftet med undersökningen var att dokumentera härdarna inför borttagande med anledning av breddning av väg. Dessutom syftade undersökningen till att studera rumsliga strukturer och nyttjandet av det omgivande landskapet. Detta knyter an till frågeställningarna i *Arkeologi i Norrbotten - en forskningsöversikt*, där det efterfrågas ett åskådliggörande av förändringar i resursnyttjande under framförallt övergången från medeltid till nyare tid.

Frågeställningar

För att kunna studera rumsliga strukturer, nyttjandet av det omgivande landskapet och försöka besvara de frågeställningar som efterfrågas i *Arkeologi i Norrbotten* har arbetet skett utifrån följande frågeställningar:

- Hur har härdarnas konstruktion sett ut?
- Har anläggningarna brukats vid upprepade tillfällen?
- Datering?
- Finns spår efter överbyggnad?
- Hur har boendeytan använts?

- Vilka djurarter finns representerade i ett eventuellt osteologiskt material?

Arkeologisk potential

Det aktuella området är rikt på fornlämningar med stor spridning över tid, från mesolitikum fram till 1800-tal. Skogssamisk renskötsel har bedrivits på platsen och förekommer än idag. Trots att härden som fornlämningstyp är en av de vanligast förekommande i Norrbotten så har intresset för dessa lämningar varit begränsat. Det har dock visat sig att de förekommer i en mängd olika former och konstruktioner samt att fyndmaterialet kan besvara en mängd olika frågor. Härdar är nödvändigtvis inte ”enkla” lämningar med all information kopplad till den synliga konstruktionen. Förändring i ekonomi och kultur är möjligt att studera vilket kan ge en mer differentierad och komplex bild av de samiska samhällena (se Hedman 2003).

Arbetsbeskrivning

Arbetet utfördes i stort sett enligt arbetsplanen och undersökningen utfördes som en slutundersökning. Undersökningen inleddes med avsökning av metalldetektor vid båda lokalerna, för att finna eventuella föremål direkt under torven som annars riskerade att förbises vid avtorvning samt att få en vägledning om hur undersökningsytan skulle läggas. En avvikelse skedde här från arbetsplanen; istället för en 10 x 10 m stor yta avsöktes en 10 x 20-30 m stor yta. Avsökningen skedde efter terrängförhållanden och platsens omgivande karaktär.

En yta på ca 16 m² togs upp vid både Raä 1590 och Á31 för att försöka komma åt eventuell överbyggnad och konstruktionsdetaljer samt användning av rummet. En profilbank drogs i härdarnas längdriktning varefter ytorna kring anläggningarna avtorvades och grävdes till orörd mark. Därefter undersöktes själva härdytan ned till orörd mark. En avvikelse gentemot arbetsplanen kom att ske vad gäller Á31. Efter rensning och nedgrävning till Rn1 av ytan runt anläggningen undersöktes själva anläggningen på en gång direkt ner till mineraljord, varvid denna ej visade sig vara en härd. Därmed avbröts undersökningen och anläggningen avfärdades.

Ett lokalt koordinatnät upprättades i enlighet med arbetsplanen och avtorvning och grävning skedde för hand av två arkeologer och all jord sållades. Dokumentation genomfördes med digital fotografering, ritningar i plan och profil samt anteckningar. Alla fynd tillvaratogs och jordprover togs från respektive anläggnings härdfyllning.

Fig. 1. Á31 innan avtorvning, från N. Acc.nr: 2005:1590:24. Fotograf: Lars Backman.

Fig. 2. Raä 1590 innan avtorvning från S. Acc.nr: 2005:1590:2. Fotograf: Lars Backman.

Metod

Metod för undersökningarna valdes utifrån tidigare undersökningar av härdar och vad som visat sig ge goda resultat. Dock togs en större yta upp vid dessa härdar än tidigare. Detta för att få en bättre möjlighet att studera bostadsytan och ev anläggningar utanför kåtan. Efter en avsökning med metallsökare och upprättande av koordinatsystem, avtorvades ca 16 m² vid Raä 1590 samt kring Å31. Detta för att fånga upp ev spår av överbyggnader och liknande. Undersökningsytan lades ut så att anläggningarna hamnade centralt i dessa. Profilbankar sparades i anläggningarnas längdriktning för att få så lång sektion som möjligt att studera. Resten av ytan avtorvades med hacka och spade och rensades i meterrutor med skårslev och beteshacka. Huvuddelen av fynden fördes till meterruta. All jord sållades för att även små fynd skulle tillvaratagas. Ytan undersöktes därefter med skårslev ned till den nivån (ca - 0,06-0,12 m djup) där det visade sig att ytan Raä 1590 bestod av två anläggningar. Ytan dokumenterades i plan. Medan Å31 framstod som en mycket osäker lämning efter nedgrävning till Rn 1 (-0,07-0,14 m). Ytan vid Raä 1590 grävdes och dokumenterades ned till Rn 2, (-0,08-0,14 m) för att försöka spåra ev överbyggnad och aktivitets ytor. Därefter undersöktes båda anläggningarna vid 1590 samt omgivande ytor ned till mineraljord (se ritning 1-3) för att säkerställa att hela fornlämningen undersöktes. Nivån på rensningsnivåerna bestämdes av vad som framkom vid undersökningen.

Vad gäller Å31 kom avvikelser att ske gentemot arbetsplanen. När ytan kring själva anläggningen undersöktes ned till Rn 1 koncentrerades vidare undersökning till det som utgjorde själva Å31 då inga spår av mänskliga aktiviteter påträffades runt om. Förutom de synliga stenarna var det svårt att urskilja någon egentlig anläggning varför anläggningen snittades och man då kunde konstatera att ett oregelbundet kollager var resultat av rotbränder vilket även kunde ses i strimor utanför den förmodade anläggningen. Å31 avfärdades som fornlämning och undersökningen avbröts (dokumentation av Å31 finns i Norrbottens museums arkiv).

Som nämnts ovan kom även bruket av metalldetektor att ske över en något större yta än planerat vid båda lokalerna, 10 x 20-30 m istället för 10 x 10 m. Avsökningen anpassades efter terrängförhållanden och platsens omgivande karaktär.

De brända benen som togs in från Raä 1590 bedömdes ge ett säkrare daterbart resultat än vad kol från de insamlade jordproverna ansågs ge. Ben har låg egenålder jämfört med kol, d v s till skillnad från ett

trääd så blir ett djur inte speciellt gammalt. Därmed daterades endast de brända benen från båda anläggningarna hörande till Raä 1590.

Koordinatnät och dokumentation

Ett lokalt koordinatnät upprättades utifrån fyra koordinater ur Vägverkets nät (RT 90 2,5 gon Ö) vid både Raä 1590 samt Á31. Deras koordinatnät var lagt utifrån rikets nät med X-axeln i N-S riktning. Dokumentationen består av planritningar i skala 1:20 samt profilritning i 1:20, fältanteckningar och fotografier i digitalt format (bilaga 2, 5 och 6). Koordinater och fixhöjder enligt Rikets nät (RT 90 2,5 gon V) utlovades via Vägverkets konsult, men dessa gick senare inte att tillgå. Därför utgår både höjder och koordinater på ritningarna från ett lokalt system, där höjden ligger ovanför ett 0-plan (stubbe), och där höjderna/koordinaterna får ses i relation till varandra inom undersökningsområdet.

Undersökningsresultat

Lokal Raä 1590 samt Á31 har dokumenterats inför borttagande genom en slutundersökning. Vid undersökningen bearbetades även frågeställningar om rumsliga strukturer och nyttjande av landskapet.

Á31

Undersökningen av Á31 resulterade i att denna lokal avskrevs som fornlämning. Avsökning med metalldetektor gav inga utslag och efter avtorvning och rensning var ytan fortfarande fyndtom.

Fig. 3. Á31 efter avtorvning och rensning, uppfifrån. Acc.nr: 2005:1590:29. Fotograf: Lars Backman.

Spår av flera rotvältor framträdde efter rensning och förutom de synliga ”kantstenarna” kunde ingen egentlig anläggning uttydas. Anläggningen inom de förmodade kantstenarna snittades och profilen visade att kolfäckarna hade uppkommit genom rotbränder (bilaga 3).

Raä 1590

Innan undersökning var Raä 1590 synlig som en oval förhöjning i torven, 1,1 x 0,9 m i NÖ-SV riktning. Anläggningen bestod av 6 synliga kantstenar som var upp till 0,1 m stora. En undersökningsyta på 16 m² med anläggningen centralt placerad koordinatsattes, varefter ett ca 10 x 30 m stort område närmast anläggningen avsöktes med metalldetektor. Totalt gav avsökningen 5 utslag, som markerades med träpinnar. Tre av dem visade sig senare utgöra järnföremål medan övriga två

utslag var två markstörningar. Därefter drogs en profil i anläggningens längdriktning (NÖ-SV) och ut mot ytans ytterkanter.

Fig 4. Raä 1590, Anl. 1 och 2, fr NÖ. Acc.nr: 2005:1590:11.

Fotograf Lars Backman.

Först avtorvades och rensades den uppmätta ytan kring anläggningen. Där metalldetektorn gett utslag påträffades och togs in ett fynd (syl, F3). Övriga fynd som gett utslag på metalldetektorn framkom vid nedgrävning av Rn 1 och 2 (märla, F18, samt kniv, F27). Därefter avtorvades själva anläggningen. Härden visade sig efter avtorvning bestå av två härdar/anläggningar. Anläggning 1 var synlig genom sina 14 kantstenar som varierade i storlek mellan 0,05- 0,2 m. Anläggningen hade ingen stenpackning, utan bestod endast av kantstenar som alla var skörbrända (se ritning 1, bilaga 2).

Anläggning 2 framträdde efter avtorvning som en oval rödfärgning, ca 0,9 x 0,7 m, i anslutning till Anl. 1 (se ritning 2, bilaga 2 samt anläggningsbeskrivning, bilaga 3).

Innanför kantstenarna i Anl. 1 samt centralt i Anl. 2 framkom brun humusblandad jord med rikligt av kol och sot. Under detta syntes i båda anläggningarna en skålformad nedgrävning av röd/rosa bränd sand, ca 0,15 m tjock, vilken var särskilt tydlig i profil (se ritning nr 3). Mineraljord tog vid under nedgrävningen.

Vid undersökningen påträffades inga spår av varken överbyggnad eller bostädernas form. Fynd kring båda anläggningarna har påträffats inom ca 1 m avstånd utanför härdens kantstenar, vilket motsvarar sitthöjden i en kåta på ca 4 m i diameter. Det är en traditionell storlek på en tältkåta. Trots att inga spår av överbyggnad påträffades vid undersökning av Raä 1590 finns det ingen anledning att i detta fall anta att kåtan varit större än 4 m i diameter. Vid tidpunkten för när dessa härdar brukades finns det kända och dokumenterade runda tältkåtor, vilket gör att även dessa bostäder torde ha varit runda till sin form (Ränk 1949).

Då inga större stenar ingick i någon av härdens kortsidor och inte heller en s.k. *boassjosten* har påträffades har ingen tolkning utifrån härdens (här åsyftas Anl.1 som bestod av synliga kantstenar) utformning kunnat göras vad gäller köksdelens placering. Däremot med utgångspunkt i fyndspridningen som visar att fyndfrekvensen är störst i N-NV (se ritning nr 4, bilaga 2) utanför och i anslutning till de båda anläggningarna gör att dessa områden tolkats som aktivitetsytorna i kåtan. Att det saknas fynd i framförallt i Ö, SÖ och SV gör att man kan anta att ingången till kåtan varit i den SÖ delen av Anl. 1. I och med att kåtans ingång alltid placeras vid den ena av härdens kortändor och köksdelen vid den andra delen kan även slutsatsen dras att köksdelen har varit belägen i NV delen av Anl. 1.

Fig.5. Raä 1590, Anl. 2, Rn 1, fr NÖ. Acc.nr: 2005:1590:15.

Fotograf: Lars Backman.

Datering

Två C^{14} -dateringar har utförts på brända ben som påträffats i härdfyllningen i anläggning 1 respektive anläggning 2 i härd Raä 1590. Anl. 1 daterades till 315 ± 35 BP, vilket med 95,4 % säkerhet ger en datering på 1470-1650 e.Kr (kalibrerat). Anl. 2 daterades till 272 ± 35 BP vilket ger en datering på 1490-1670 e.Kr. (kalibrerat) med en säkerhet på 90,1 % (se bilaga 8).

De brända benen i sig bör ha hamnat i härdfyllningen i de båda anläggningarna under anläggningarnas användningstid. Det är dessutom en fördel att datera ben istället för kol i och med att ben har låg egenålder; jämfört med ett träd blir ett djur inte speciellt gammalt.

Vid slutundersökningen tolkades Anl. 1 som den yngre härdens och hade synliga kantstenar orienterad i NÖ-SV (se ritning nr 1). Anl. 2 framkom i NÖ som en fortsättning av Anl. 1 i form av en rödfärgning som tolkades som den äldre av de två anläggningarna. Dateringarna ger dock en indikation på att Anl. 1 är äldre men vid undersökningen var det mycket tydligt att Anl. 1 överlappade Anl. 2. Anl. 1 är

uppförd delvis ovanpå Anl. 2 (se ritning nr 3) och det råder med andra ord ingen tvekan om att den ursprungliga härden (Anl. 2) har återanvänts genom att stenarna har flyttats om och en ny härd (Anl. 1) har byggts upp invid den äldre. Dateringarna visar även på en kontinuitet i tid, Anl. 1 har avlöst Anl. 2 utan ett längre avbrott i tid.

Osteologi

En osteologisk analys utfördes av Osteoarkeologiska forskningslaboratoriet i Stockholm (se bilaga 7). Analysen innefattade ca 85 g ben, sammanlagt 216 benfragment från Raä 1590. De ben som kunde identifieras delades in efter art, benslag, skelettdel och skelettsida. Även objektens färg, storlek och grad av förbränning registrerades. Analysen visade att benmaterialet bestod av 194 brända ben¹ och 21 obrända ben². Av de brända benen var det endast 4 stycken som i någon mån kunde identifieras, varav 2 tandfragment från oidentifierad djurart³ och 2 tå- eller fingerfalanger från stor ugulat⁴, d v s hov- eller klövdjur. Dessa 4 ben tolkades vara resultatet från slakt. Bland de obrända benen kunde 11 ben identifieras i någon mån, varav 9 stycken endast som härrörande från djur⁵, 1 från stor ugulat⁶ och 1 från *Rangifer tarandus*⁷, d v s ren. 2 av de obrända benen tolkades representera matavfall⁸ och 1 slaktavfall⁹. F 25 bestod av kol eller ben och ingen närmare identifiering kunde göras.

Fynden

Fyndfrekvensen var störst i NV-V utanför/i anslutning till de båda härdarna men kan inte med säkerhet tillskrivas den ena eller andra härden eftersom de dels framkom vid rensning och sällning och dels för att en tydlig stratigrafi saknades (se ritning nr 4, bilaga 2).

Fynden utgörs till största delen främst av obrända ben därefter brända ben samt några bitar flinta och tre järnföremål. Bäst bevarad av dessa är en kniv med nitat skaft. Det nitade skaftet är något bredare än själva knivbladet med rester efter ett hornhandtag. De övriga två järnföremålen utgörs av en syl och en märla. Tolkningen av järnföremålen ger en ganska ungefärlig datering till 1600-1700-tal.

Föremålsformerna är bruksföremål, vanliga över en lång tid, och är därmed svåra att ge en mer precis datering (Zachrisson 1976). Med tanke på C14-dateringarna och att inga yngre fynd har påträffats är det är troligt att båda härdarna härrör från 1600-1700-talet. Dessutom har liknande föremål påträffats i Silbojokk, där det är känt att människor befunnit sig under 1600-1700-talet (Backman & Lindgren manus).

---

¹ F 1, 7, 13, 15, 17, 19, 21, 22, 23, 24 och 26.

² F 2, 4, 6, 8, 10, 11, 12, 14, 16 och 28.

³ F 23.

⁴ F 26.

⁵ F 2, 4, 6, 10, 12 och 14.

⁶ F 11.

⁷ F 28.

⁸ F 11 och 28.

⁹ F 4.

Slutsatser och tolkningar

Á31 framstod innan undersökning som en oregelbunden, trekantig formation bestående av 9 synliga kantstenar. Efter avtorvning och nedgrävning framstod endast spår av ett flertal rotvältor. Förutom de ”synliga” kantstenarna kunde ingen egentlig anläggning ses och därmed avskrevs Á31 som fornlämning.

Härd Raä 1590 var innan undersökning synlig som en oval förhöjning med sex synliga kantstenar. Efter avtorvning visade det sig att härden utgjordes av två anläggningar, båda härdar. Båda härdarna vilade i en skålformad nedgrävning av röd/rosabränd sand. Dessa nedgrävningar tolkades som att man avlägsnat torv etc då man byggde upp härden. Nedgrävningen skall inte förväxlas med grophärdar där man eldat nere i en grop (Hedman 2005:7). Inga spår av överbyggnad har påträffats.

Anläggning 1, den härd som var synlig ovan mark, bestod av ett ca 0,15 m tjockt lager brun, humusblandad sand mellan 14 kantstenar. I detta sandlager fanns rikligt med inslag av sot och kol. Under sandlagret framkom den skålformade nedgrävningen, fylld med rödbränd sand, ca 0,15 m tjockt. Därefter vidtog opåverkad jord. Utanför kantstenarna, 0,05-0,2 m stora, bestod Anl. 1 av en ring av blekjord med inslag av röd/rosa färgningar, kol och sot.

Anl. 2 som påträffades efter avtorvning och rensning bestod av en ring av blekjord som tolkats som en fortsättning på Anl. 1. Innanför blekjorden framkom en rödbränd sand med innehåll av kol, brända och obrända ben. I mitten av den rödbrända sanden framkom ett rektangulärt område, 0,5 x 0,2 m stort, av brun, humusblandad jord. Vid undersökningen bestod Anl. 2 av ett 0,06 m tjockt lager brun, humusblandad sand med kol och sot. Under detta lager vidtog röd/rosabränd sand med inslag av rotdrag. Under den skålformade nedgrävningen framkom opåverkad jord.

Anl. 1 har tolkats som den yngre av de två härdarna hörande till Raä 1590. Anl. 1 har av någon anledning flyttats från den anslutande Anl. 2 och byggts upp på så vis att den överlagrar den gamla härden. Då Anl. 1 var kraftigt rödbränd har härden antagligen även återanvänts ett flertal gånger.

Genom C¹⁴-analyserna har de två härdarna hörande till Raä 1590 daterats till 315 ± 35 BP (anläggning 1) respektive 272 ± 35 BP (anläggning 2). De båda härdarna härrör därmed från perioden 1470-1670 e.Kr. (kalibrerade värden). De två dateringarna ligger nära varandra i tid, vilket innebär att härdarna har använts kontinuerligt utan ett längre avbrott i tid. Anl. 1 har anlagts i stort sett när Anl. 2 har slutat användas. Materialet från Anl. 2 har sedan använts för att bygga en ny härd (Anl. 1) precis bredvid den gamla härden. Trots att Anl. 2 har fått en något yngre datering än Anl. 1 är det uppenbart att Anl. 2 är den äldre av de två härdarna. Vid den arkeologiska undersökningen var det mycket tydligt att Anl. 1 var yngre, då den överlagrade Anl. 2, d v s att Anl. 1 var byggd delvis ovanpå Anl. 2 (se ritning nr 3 och foto nr 20).

Enligt uppgifter från renskötande samer har det åtminstone inte under senare tid förekommit att man har återanvänt någon annans härd. De härdar som återanvändes var endast de härdar som man själv, någon i sin familj eller släkt hade anlagt och brukat tidigare, Detta är en sedvänja som kan ha lång tradition tillbaka och som kan förklara varför boplatser med ett mycket stort antal härdar påträffas (Hedman 2003:160; Karlsson 2006:25, 141). Detta kan därmed tolkas som att Raä 1590 med dess två härdar har återanvänts av samma person eller åtminstone inom samma familj eller släkt.

Raä 1590 består endast av en kantkedja och saknar med andra ord stenpackning. Om en härd har stenpackning eller ej beror troligtvis på dess funktion. Härdar med stenpackning bidrar till högre värme och håller dessutom värmen längre än vad härdar utan stenpackning gör. Utifrån detta kan man anta att härdar med stenpackning kan vara en rest från en vinterboplatz. Det kan naturligtvis även bero på att härdar med och utan stenpackning har haft olika funktion, lokala traditioner och individuella sätt att konstruera en härd på (Hedman 2003:212; Karlsson 2006:21).

Då dessutom inga rester efter överbyggnad har påträffats torde det vara rimligt att härden varit uppförd i en tältkåta. Fynden är påträffade i områdena närmast härden, bortsett från ytan kring den troliga ingången i SV som är fyndtom. Då ingen överbyggnad har kunnat ses vid den arkeologiska undersökningen kan detta innebära att området nyttjats under korta men återkommande perioder. Under 1600-talet intensifierades renskötseln. Av flera skäl blev det ekonomiskt intressant med

renskötsel och fler började ängna sig åt denna. Både kött, mjölk och hudar användes förutom i hushållet också som skatt och handelsvaror.

Genom att följa renarna till bra betesområden blir bosättningen ej långvarig på ett och samma ställe, utan tillfälliga, lätta tältkåtor som inte lämnar så tydliga spår efter sig torde rimligtvis ha varit den boendeform som var gällande. Den intensiva renskötelsens beroende av närhet till renhjorden för bla mjölkning innebar med andra ord kortare bosättningstider beroende på tillgången till renbete (Bergman 1990:281).

Hedman har undersökt fyra skogssamiska timrade kåtor och jämfört dessa med tältkåtor. Härdarna som var belägna i de timrade kåtorna var stenfyllda medan härdarna i tältkåtorna var ofyllda. Detta kan tolkas som att de timrade kåtorna var permanenta boplatser som användes under vintern och att tältkåtorna var tillfälliga boplatser vid goda renbetesmarker (Hedman 1993b:12; 2003:212f). Ser man både till detta och att Raä 1590 saknar stenpackning samt att inga rester har påträffats efter någon överbyggnad bör Raä 1590 inte ha varit en vinterboplat. Därmed kan Raä 1590 ha varit bebodd under andra tider på året, när tillgången till renbete har varit den faktor som bestämde vart människorna bosatte sig.

Inom samiska samhällen har härdar som varit belägna inne i bostäder oftast varit stenkantade för att förhindra att något inne i kåtan fattade eld. Utifrån detta kan det kanske vara möjligt att skilja mellan en härd som använts inne i en kåta från en härd som använts utomhus (Karlsson 2006:41). Detta kan med andra ord ses som ytterligare ett led i tolkningen att Raä 1590 varit belägen inne i en kåta och därmed haft någon sorts överbyggnad, även om denna inte lämnat spår efter sig i det arkeologiska materialet.

Vid den arkeologiska undersökningen påträffades relativt lite fynd vilket kan tolkas som att anläggningen nyttjats under korta men återkommande perioder. Även detta kan tolkas som ett led i intensifieringen av renskötelsen, med tillfälliga boplatser vid goda renbetesmarker. Fynden är påträffade i anslutning till härdarna, vilket gör att det är svårt att säga vilka fynd som hör till vilken härd. Enligt Bergman påträffas fynd närmast uteslutande utanför härdkonstruktionerna (Bergman 1990:276). När en härd har varit belägen i en kåta, där städning antagligen förekommit någon gång, uppvisar golvytan ett särskilt mönster utifrån hur material har deponerats runt härdens. Den ursprungliga golvytan är i princip fyndtom och de fynd som påträffas här är främst mindre föremål och avfall som inte tagits bort vid städningen. Material kan däremot undgå bortstädning om de är belägna vid den ursprungliga vägglinjen och därför kan föremål och avfall bevaras i högre grad i ett smalt band längs den ursprungliga vägglinjen (Karlsson 2006:41). Fynden vid Raä 1590 har framkommit främst inom 1 m avstånd från härdens kantstenar, vilket representerar sitthöjden i en kåta på max 4 m i diameter, en traditionell storlek.

Järnkniven som påträffades i området kring Raä 1590 är av en typ som varit vanlig under 1600-1800-tal och med tanke på att resterna av hornskaftet fortfarande finns kvar torde en datering till 1600-1700-tal vara mest sannolikt. Några liknande knivar har påträffats vid undersökningarna i Silbojokk, där aktivitet ägt rum mellan 1635 och 1770. Avsaknad av ytterligare yngre föremål, härdarnas datering, samt att de tre järnföremålen är bruksföremål vanligt förekommande över lång tid, gör det rimligt att anta att föremålen torde härröra från 1600-1700-tal.

Det osteologiska materialet från den arkeologiska undersökningen av Raä 1590 är sparsamt och i dåligt skick. Få fragment kunde identifieras, antingen till hov- eller klövdjur eller ren. Inga fiskben har påträffats. Fiskben dominerar det osteologiska materialet från slutet av vendeltid till mitten av vikingatid. Från mitten av vikingatid och framåt framträder ren tillsammans med ren/älg som de viktigaste resurserna. Detta kan indikera en förändring i ekonomin under vikingatid där fisk i kombination med ren dominerar, vilket eventuellt kan innebära en seminomadisk ekonomi. Fiskben har inte påträffats i det osteologiska materialet från härdar i skogsmarker från början av 1300-talet och fram till ca 1600-tal. Renben och gruppen ren/älg dominerar under denna tid. Hedman menar att detta kan indikera en förändring i resursutnyttjande genom att renskötsel börjar etableras. Med andra ord handlar det om ett samhälle där renskötelsen utgör basen för ekonomin. (Hedman 2003:198; Karlsson 2006:159). Det osteologiska materialet från Raä 1590 överensstämmer väl med resultatet av det osteologiska materialet från de undersökningar Sven-Donald Hedman utfört till sin avhandling. Där uppvisar härdar med liknande datering endast brända ben av ren, ren/älg samt däggdjur (Hedman 2003:199). Trots att det osteologiska materialet från Raä 1590 är ytterst sparsamt har endast hov- eller

klövdjur eller ren påträffats. Detta kan ses som ett ytterligare led i tolkningen att Raä 1590 bör ha varit en tillfällig boplatz belägen vid goda renbetesmarker. Härdarnas datering stödjer ytterligare tanken att renskötelsen utgjorde den ekonomiska grunden i området.

Enligt Hedman optimerar härdarnas långsmala form golvytan inne i en kåta, genom att de största utrymmena bildas på var sin långsida av härden. Åtminstone under historisk tid har dessa platser använts som sov- och sittplatser och detta talar även för att de äldsta härdarna var överbyggda av en kätaliknande konstruktion (Hedman 2003:142; Karlsson 2006:24).

Traditionellt sett har kåtan varit indelad i flera olika delar, där varje del haft sin egen funktion. På mitten av 1900-talet gjorde etnologen Gustav Ränk en uppteckning av ett stort antal kåtor i samiska områden. Ränks undersökning går tillbaka till 1600-1700-tal och visar att man inom de samiska områdena har delat in kåtan i nio olika enheter, som varit avgränsade genom stockar eller liknande som lagts ut på golvet. Denna indelning ersattes sedan av en enklare uppdelning av kåtans golvyta i fem enheter istället för nio (Karlsson 2006:26; Ränk 1949:87, 89). Själva härden, *árran*, utgjorde den centrala delen i kåtan. På båda långsidor om härden fanns två större ytor som framförallt har använts som sitt- och sovplatser, *luojddo*. Det är alltså främst här människorna har uppehållit sig inne i kåtan. Ytan närmast ingången till kåtan, *uksa*, användes bl.a. för förvaring av skohö, ved och diverse utrustning. Längst in i kåtan, vid härdens andra kortsida, återfinns köksdelen, *boassjo*. Här lagades mat och kött och fisk hanterades här. Dessutom kunde jaktutrustning, matrester, fisk och kött förvaras i *boassjo*. Ibland har det även funnits ytterligare en ingång in till kåtan, som i så fall var belägen i kåtans bakre del, vid *boassjo*. Här tog männen in kött och fisk utan att behöva gå igenom den vanliga ingången som förknippades med kvinnan och hennes aktiviteter. *Boassjo* var den del av kåtan som var helig och i allmänhet fick kvinnor ej vistas här. Köksdelen kan ofta markeras av större stenar i härdens kortände som är vänd mot *boassjo*. Ibland hittar man även en s.k. *boassjosten* invid *boassjo*. *Boassjostenen* markerade vart det heliga området i kåtan var (Anåker 1997:9, 25; Karlsson 2006:26).

Inom det samiska samhället där bostaden utgörs av ett enda rum där det inte finns någon fysisk avgränsning av rummet, så finns det dock organisatoriska regler om hur utrymmet i kåtan fördelas. T ex så finns det regler som avgör vem som sitter var i kåtan. Olika delar av bostaden uppvisar olika grad av prestige. Området längst in i kåtan, mot *boassjo*, förknippas med hög prestige medan områdena närmast dörren utgör lågprestigeområden (Karlsson 2006:39f).

Vilken del som är köksdelen i anläggning 1 av Raä 1590 (anläggning 2 bestod endast av en rödfärgning och är svår att göra en tolkning på) har inte kunnat uttolkas genom storleken på härdens stenar. Inte heller har någon s.k. *boassjosten* påträffats. Med utgångspunkt i undersökningens resultat har den SV delen av anläggning 1 tolkats som ingång till kåtan, *uksa*, utifrån avsaknaden av fynd i denna del. Fynden har främst påträffats i NV-V i anslutning till de båda härdarna och det är svårt att avgöra till vilken av härdarna fynden härrör till. Därmed bör köksdelen, *boassjo*, vara belägen i den NÖ delen av anläggning 1. Vid den arkeologiska undersökningen påträffades inga spår av överbyggnad eller form på bostaden. Fynd kring de båda anläggningarna har påträffats inom ca 1 m avstånd ut från härdens kantstenar. Detta ger en kåta på max 4 m i diameter, vilket motsvarar storleken på en traditionell kåta. Även om inga spår efter överbyggnad har påträffats finns det ingen anledning att i detta fall anta att kåtan varit större än en traditionell kåta. Vid tiden för när härdarna nyttjades, 1470-1670 e.Kr., finns det kända och dokumenterade runda tältkåtor. Utifrån detta bör tolkningen av Raä 1590 vara att även dessa härdar har haft en kåta som varit rund till formen.

I *Arkeologi i Norrbotten* efterfrågas kunskap om rumsliga strukturer och nyttjandet av det omgivande landskapet. Med en datering kring 1470-1670 e.Kr. samt att få fynd och ingen överbyggnad påträffats vid den arkeologiska undersökningen är en tolkning att området nyttjats under korta, återkommande perioder som resultat av att renskötelsen intensifierades. Människorna har nyttjat landskapet beroende på tillgång till renbetesmarker. Dessutom har området nyttjats under en tid som innebar förändringar i resursutnyttjande när renskötelsen intensifierades under 1600-talet. Vad gäller de rumsliga strukturerna inne i kåtan finns det ingenting i det sparsamma fyndmaterialet från undersökningen som tydligt motsäger de teorier som bl.a. Bergman (1990) och Sommerseth (2006) framfört (se resonemang nedan).

Utvärdering och källkritik

I framtiden är det viktigt att fortsätta ställa frågor rörande härdar då denna lämningstyp kan ge annan information än vi tror idag; nya tider innebär även nya synsätt vilket därmed leder till ny kunskap.

Att undersöka området med metalldetektor medförde att fynd påträffades även i området utanför härden. Genom avsökning med metalldetektor kan man därmed uppnå mer kunskap om boplatsområden kring härdar.

Inför slutundersökningar kan det vara värt att göra en förbesiktning innan en slutundersökning blir aktuell. Anläggningar som bedömts som härd vid t ex utredningar kan vara naturliga formationer. Genom en besiktning före beslut om slutundersökning minimeras risken att en anläggning skulle kunna vara en naturformation.

Vid framtida undersökningar kan fler och större upptagna ytor runt härden ge mer och ny kunskap om eventuella konstruktionsdetaljer och om hur boplatsytan nyttjats. Etnoarkeologiska studier har tydligt visat att en boplatz omfattar mycket mer än bara härden. Det är inte ovanligt att en boplatz sträcker sig flera 100 m och att de olika bostäderna inom boplatzen kan vara lokaliserade på långt avstånd ifrån varandra (Karlsson 2006:41).

Arkeologisk potential och framtida undersökningar

Vid framtida undersökningar och forskning är det viktigt att fortsätta ställa frågor gällande härdar, med anledning av att härdarna kan innehålla mer information än vi tror idag. Genom att undersöka fler härdar får man samtidigt en större mängd härdar som kan användas statistiskt, t ex kan frågor vad gäller konstruktionstyp och innehåll lättare försöka besvaras.

Genom att undersöka härdar kan man även få ett grepp om hur bosättningsmönster utvecklas och förändras (Hedman 1993a:90).

Den stora mängden eldstäder avspeglar fångstsamhällets och senare även renskötselns rörliga resursutnyttjande. Härdarna påträffas inom mycket varierande terrängtyper och olika ekologiska zoner. Genom systematiska inventeringar och undersökningar inom större områden blir det möjligt att sammanställa spridningen av härdar till ett mönster där rumsliga strukturer kan urskiljas (Bergman 1990:280f).

Undersökningar av olika härdar är källan till förståelse av tidigare generationers liv. Än idag är *árran*, den samiska härden, en viktig kulturbärare. Förutom en värmekälla och möjlighet till matlagning fyller härden fler funktioner (Sommerseth 2006:26). Härden har även varit viktig i kåtan ur ideologisk synpunkt. Religionshistoria ger arkeologer en möjlighet att nå kunskap om ideologiska värderingar i vår förhistoria och historia. Ideologiska värderingar och idéer kan komma till uttryck i t.ex. inredningen av kåtan. Genom arkeologiska fynd i härden eller i det heliga området bakom härden får man inte bara kunskap om materiell kultur utan även om dåtidens ideologiska tankevärld (Odgaard 2006:10f).

Diametern i en normalstor kåta är idag ungefär 4,5-5 m. Genom att i framtiden dels undersöka den yta man tolkar som kåtan och dels även göra sökschakt utanför kåtan kan ytterligare kunskap fås vad gäller eventuella konstruktionsdetaljer och nyttjande av boplatsytan. Området bör även avsökas med metalldetektor då fynd och lämningar en bit utanför boplatzen kan påträffas. Platsen utanför kåtan benämns *sallju* på samiska. Här uppehöll man sig, transportmedel som pulkor, slädar, seltyg m m hade sina fasta platser utanför kåtan (Sommerseth 2006:26). Utförs inga undersökningar utanför själva kåtan medför detta att kunskap om sådana platser går förlorad. Genom miljöarkeologiska prover kan ytterligare information fås om var man har uppehållit sig och vilka aktiviteter som ägt rum utanför kåtan.

Ytterligare undersökningar av lämningstypen kan förhoppningsvis ge en mer nyanserad bild av samiska kontexter och utifrån en lång användningsperiod samt eventuellt komma åt frågor om handel, metallhantering och gravskick. I förlängningen kan man nå kunskaper om eventuella kulturella skillnader mellan kust-, inlands- och fjällregionerna och om hur dessa områden nyttjats över tid.

Luleå 2007-01-24
Norrbottens museum

Lars Backman
Arkeolog

Mirjam Jonsson
Arkeolog

Frida Palmbo
Arkeolog

Referenser

Otryckta källor

Anåker, Anna. 1997. *Människans boning. En komparativ studie över den rumsliga organiseringen av bostaden inom det cirkumpolära området, ca 1000-1900 e.Kr.* CD-uppsats i arkeologi. Institutionen för arkeologi och samiska studier. Umeå Universitet. Umeå.

Backman, Lars & Lindgren, Åsa. Manus. *Rapport, arkeologisk undersökning, Silbojokk, Raä 268, Arjeplog socken, Norrbottens län, Lappland.* Norrbottens museum. Dnr 506-2004.

Fossum, Birgitta & Karlsson, Nina. 2002. *Rapport. Arkeologisk forskningsundersökning vid samiskt viste Raä 300 fr yngre metalltid- tidig medeltid. Gråträsk, Piteå sn. Lappland. 2002.*

Färjare, Anette. 1997. *Rapport. Arkeologisk undersökning Raä 146 och 147, Borgfors kronopark 5:1, Nattberghedens plantskola, Älvsby sn, Västerbotten, Norrbottens län.*

Hedman, Sven-Donald. 2005. *Rapport, Arkeologisk forskningsundersökning/delundersökning. Raä 2039, Raä 2169, Raä 2172 och Raä 2173. Njallejaur Arvidsjaur sn, Norrbottens län, Lappland*

Lagerstam, Lena. 1995. *Fornminnesinventeringen i Jokkmokksområdet 1994.* Riksantikvarieämbetet, Fr Nord. Luleå.

Liedgren, Lars. 1993. *Rapport. Arkeologisk undersökning av två härdar vid Margatjärnen, Arvidsjaur sn. Lappland 1992.* Silvermuseet 1993.

Mulk, Inga-Maria. 1982. *Rapport. Arkeologisk undersökning på Killingholmen, Järtajaure, Jokkmokk sn, Lappland 19808-81.* Rapport 7. Umeå Universitet, Institutionen för arkeologi. Umeå.

Sevä, Tanja. 2004. *Rapport. Vajkijaure-Messaure. Arkeologisk utredning efter väg 818 med anledning av planerad vägbreddning. Jokkmokk sn och kn. Lappland, Norrbottens län.*

Tryckta källor

Arkeologi i Norrbotten. En forskningsöversikt. Länsstyrelsen i Norrbottens län Rapportserie Nr 14/1998.

Bergman, Ingela. 1990. Rumsliga strukturer i samiska kulturlandskap. En studie med utgångspunkt i två undersökningar inom Arjeplogs sn, Lappland. I: Gräslund, Bo (red). 1990. *Fornvännen 1990: 273-282.* Kungliga Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Uppsala.

Hedman, Sven-Donald. 1993a. Undersökningar av vikingatida och medeltida bosättningar i Lappland. I: Baudou, Evert (red). 1993. *Arkeologi i Norr 4/5: 75-91.* Institutionen för arkeologi och samiska studier, Umeå universitet. Umeå.

Hedman, Sven-Donald. 1993b. Historiska kåtahärder. I: Edlund, Lars-Erik (red). 1994. *Oknytt Nr 3-4 1993:1-15.* Johan Nordlander-sällskapets tidskrift. Kungälv.

Hedman, Sven-Donald. 2003. *Boplatser och offerplatser. Ekonomisk strategi och boplatsemönster bland skogssamer 700-1600 AD.* Studia Archaeologica Universitatis Umensis 17. Umeå

Karlsson, Nina. 2006. *Bosättning och resursutnyttjande. Miljöarkeologiska studier av boplatser med härder från perioden 600-1900 e.Kr. inom skogssamiskt område.* Studia Archaeologica Universitatis Umensis 21. Institutionen för arkeologi och samiska studier. Umeå universitet. Umeå.

Mulk, Inga-Maria & Zachrisson, Inger. 2000. Samerna under tidig järnålder-tidig medeltid. I: Burenhult, Göran (red). 2000. *Arkeologi i Norden 2:378-379.* Natur och kultur. Finland.

Odgaard, Ulla. 2006. Ildstedet som livssentrum. I: Maurstad, Anita (red). 2006. *Ottar. Ilden I sentrum. Nr 4. 2006*: 4-11. Populærvitenskaplig tidsskrift fra Tromsø Museum. Universitetsmuseet Nr 262.

Ränk, Gustav. Grundprinciper för disponeringen av utrymmet i de lapska kåtorna och gammerna. I: Erixon, Sigurd (red). 1949. *Folk-liv 1948-49 nr 12/13*: 87-111. Kungliga Gustav Adolfs Akademien. Acta Ethnologica Et Folkloristica Europea TOM XII-XIII. Generalstabens litografiska anstalts förlag. Stockholm.

Sommerseth, Ingrid. 2006. Árran – levande historier i landskapet. I: Maurstad, Anita (red). 2006. *Ottar. Ilden I sentrum. Nr 4. 2006*: 26-33. Populærvitenskaplig tidsskrift fra Tromsø Museum. Universitetsmuseet Nr 262.

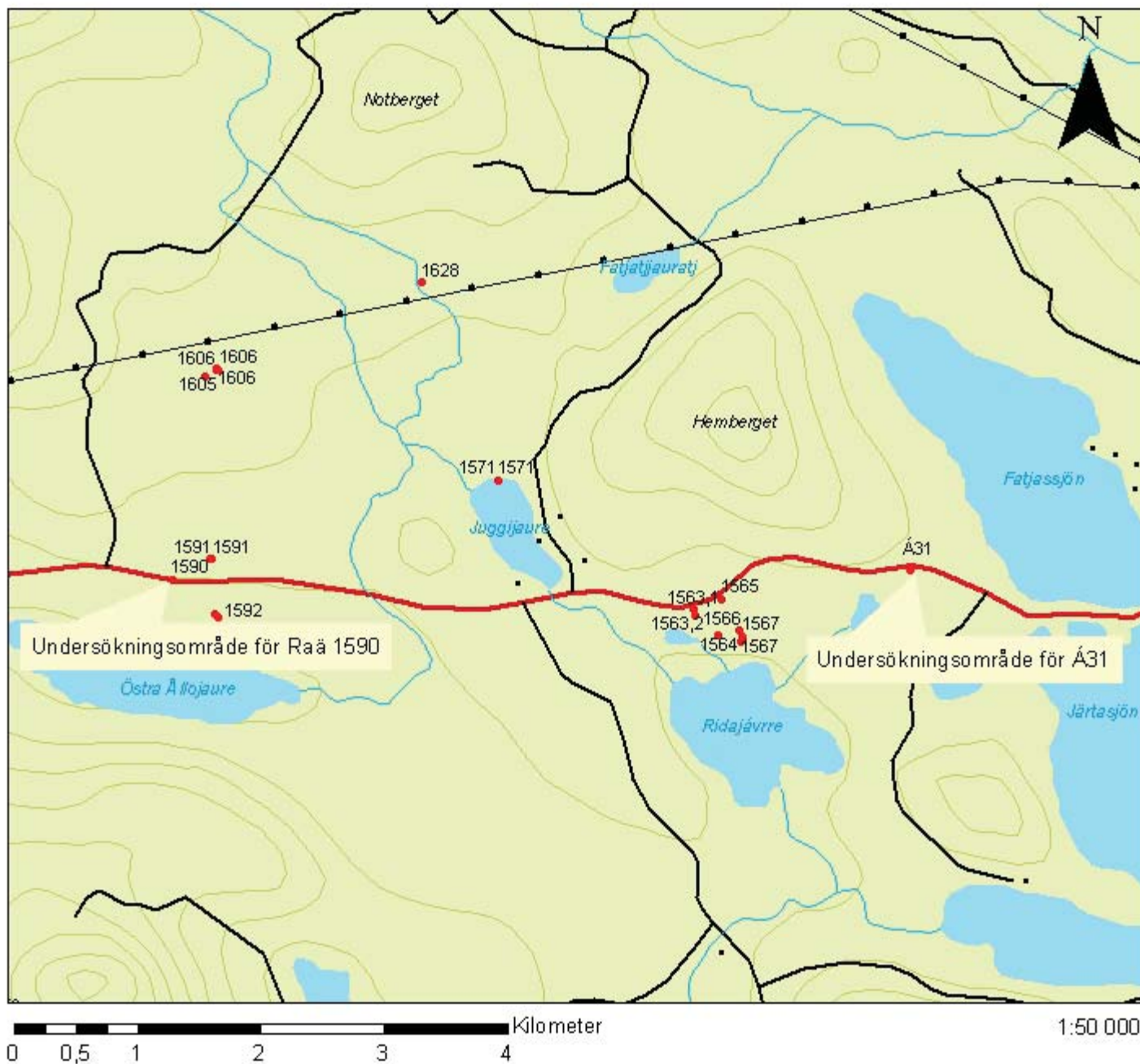
Zachrisson, Inger. 1976. *Early Norrland 10. Lapps and Scandinavians, Archaeological finds from Northern Sweden*. Kungl. Vitterhets historie och antikvitets Akademin.

Bilagor

1. Kartor: lokal, regional och nationell nivå
2. Ritningar: inklusive tabell över upprättade ritningar
3. Anläggningsbeskrivningar
4. Fyndlista
5. Fotobilaga
6. Fotolista
7. Osteologisk analys
8. C¹⁴-analys

Arkeologisk slutundersökning, Väg 818, Vajkijaur-Messaure, Jokkmokk

Undersökningsområdet med aktuella fornlämningar utmärkta

Ritningsförteckning

Arkeologisk slutundersökning, Väg 818, Vajkijaur-Messaure, Jokkmokk sn.

Nr	Skala	Typ	Objekt	Område	Status*	Sign	Renritad
1	1:20	Plan	Raä 1590, härd	Jokkmokk km och sn, Juggijaur 9:1 och Allmänningsskogen S:1	Efter avtorvning (- 4-8 cm), fram till Rn 1, profilbank i centrum	LB	Ja
2	1:20	Plan	Raä 1590, härd	Jokkmokk km och sn, Juggijaur 9:1 och Allmänningsskogen S:1	Rn 1 bortgrävd (-6- 12 cm), fram till Rn 2, profilbank i centrum	LB	Ja
3	1:20	Profil	Raä 1590, härd	Jokkmokk km och sn, Juggijaur 9:1 och Allmänningsskogen S:1		LB	Ja
4	1:20	Plan	Raä, 1590, härd	Jokkmokk km och sn, Juggijaur 9:1 och Allmänningsskogen S:1	Spridningskarta fynd	MJ	JA

* Efter avtorvningen hade ca 4-8 cm avlägsnats och Rn 1 representerar därefter en bortrensning på ytterligare 2-4 cm

Anläggningsbeskrivningar

Arkeologisk slutundersökning, Väg 818, Vajkijaur-Messaure, Jokkmokk sn

Lokal Raä 1590

Anläggning nr 1

Läge x 7401633

y 1683329

z 290 möh

Typ härd, 2

Storlek 1,1 x 0,9 m (NÖ-SV)

Landskap La

Socken Jokkmokk

Kommun Jokkmokk

Raä nr 1590

Fastighet Juggijaure 9:1

År 2005

Innan undersökning: Anläggningen var synlig som en oval 1,1 x 0,9 m (NÖ- SV) stor förhöjning i torven med sex synliga kantstenar, upp till 0,1 m stora. Anläggningen var bevuxen med lav och bärris. Härden var belägen på en flack avsats i S-sluttning, skogsmark.

Undersökning: Efter Vägverkets lokala koordinatsystem koordinatsattes en ca 4 x 4 m stor yta med anläggningen centralt placerad. Ett ca 10 x 30 m stort område närmast anläggningen avsöktes med metalldetektor och utslag markerades med träpinnar. Därefter sattes en profil upp i anläggningens längdriktning (NÖ-SV) ut mot ytans ytterkanter. Ytan, förutom själva anläggningen samt profilbanken, avtorvades med hacka och skärslev. Efter avtorvning rensades ytans blekjordslager fram. Fynd (vilka) påträffades där metalldetektorn gett utslag utom vid två ställen som berodde på markstörningar. Ytan avsöktes ytterligare en gång med metalldetektor efter rensningen. Efter detta visade sig härden bestå av två anläggningar, Anl. 1 och Anl. 2. Ytterligare en härd, i form av en stor oval rödfärgning, påträffades NÖ om den synliga härden (Anl. 2 redovisas i separat anläggningsbeskrivning).

Ytan grävdes ner till Rn 2, all jord sållades, därefter undersöktes själva anläggningen ned till orörd mark. Anläggningen bestod av ett ca 0,15 m tjockt lager brun humusblandad sand mellan kantstenarna. I detta lager fanns även rikligt med kol och sot. Anläggningen vilade i en skålformad nedgrävning fylld med rödbränd sand, ca 0,15 m tjockt. Efter detta vidtog mineraljorden. Anl. 1 visade sig bestå av en ring av vit sand/bleke med inslag av mer röd/rosa färgningar, kol och sot. Innanför denna en oval med 14 kantstenar, mellan 0,05- 0,2 m stora. Innanför stenarna en brun humusblandad sand med rikligt med kol och sot. Allt detta var anlagt i en skålformad nedgrävning.

Resultat: Anl. 1 tolkas som den yngre härden vilken flyttats från den anslutande Anl. 2. Utifrån fynden dateras anläggningen till 1600-1700-tal.

Ritning nr: 1-3 (bilaga 2) **Foto:** Acc.nr.2005:1590:1-22

Lokal Raä 1590
Anläggning nr 2
Läge x 7401713
y 1689337
z 290 möh
Typ härd, 2
Storlek 1 x 0,5 m (NO-SV)

Landskap La
Socken Jokkmokk
Kommun Jokkmokk
Raä nr 1590
Fastighet Juggijaure 9:1
År 2005

Innan undersökning: Anläggningen var inte synlig ovan mark.

Undersökning: Efter avtorvning och rensning av Raä 1590 visade sig ytan innehålla två anläggningar. Anläggning 2 bestod av en ring av vit sand/ blekjord vilken var en slags fortsättning på Anl. 1. I SÖ var färgningen dock något otydlig. Innanför denna kom en rödbränd sand innehållande kol och brända samt obrända ben. Centralt i den rödbrända sanden framkom ett rektangulärt område (0,5 x 0,2 m stort) av brun humusblandad sand.

Vid undersökningen bestod anläggningen av ett 0,06 m tjockt lager brun humusblandad sand med kol och sot. Under detta vidtog ett lager röd/rosabränd sand med inslag av rotdrag. Lagret var i form av en skålformad nedgrävning och under detta mineraljord.

Resultat: Vid undersökningen var det tydligt att Anl. 1 delvis överlagrade Anl. 2, vilket kan ses tydligt på ritning nr 3 (bilaga 2). Anl. 2 tolkas därmed som en äldre härd vilken av någon anledning har flyttats till Anl. 1.

Ritning nr: 1-3 (bilaga 2)   **Foto:** Acc.nr.2005:1590:1-22

Lokal Á 31
Anläggning nr 1
Läge x 7401713
y 1689337
z 320 möh

Landskap La
Socken Jokkmokk
Kommun Jokkmokk
Fastighet Allmännings-
skogen S:1

Typ förmodad härd
Storlek 1,0 x 0,55 m (Ö-V)

Raä nr -
År 2005

Innan undersökning: Anläggningen var synlig som en oregelbunden, trekantig formation, bestående av nio synliga kantstenar, 0,1- 0,38 m stora och intill 0,15 m höga. Anläggningen var ca 1,0 m i Ö-V riktning, avsmalnande i V och endast 0,55 m i N-S riktning. Bevuxen med mossa och bärris.

Anläggningen var belägen på krönet av en småblockig moränås i skogsmark, strax S om väg 818. Området var stört av sprängning, schaktningsarbeten, flytt av telefonstolpe samt att anläggningen delvis var överkörd av bandmaskin.

Undersökning: Med hjälp av Vägverkets lokala koordinatsystem koordinatsattes en 4 x 4 m stor yta med anläggningen centralt placerad. Ett ca 10 x 20 m stort område närmast anläggningen avsöktes med metalldetektor, inga fynd påträffades. Därefter sattes en profil upp i anläggningens längdriktning (Ö-V) ut mot ytans ytterkanter. Ytan, förutom själva anläggningen samt profilbanken, avtorvades med hacka och skårslev. Efter avtorvning rensades ytans blekjordslager fram. Detta grävdes sedan till Rn 1, 0,05 m med början i ytans kanter och in mot anläggningen. All jord sållades. Inom ytan, framförallt i N, påträffades spår av flera rotvältor och måttligt med ytligt kol efter skogsbränder. En ny avsökning gjordes, inga fynd påträffades dock.

Förutom de synliga stenarna var det svårt att se någon egentlig anläggning, varför undersökningen övergick från ytan till det som utgjorde själva Á 31. Den N sidan rensades fram och jorden sållades. Fläckar av ett tunt och oregelbundet kollager framkom mellan och strax under stenarna. Anläggningen snittades i Ö-V riktning och den N delen grävdes bort. Kolfläckarna konstaterades ha uppkommit genom rotbränder och kunde följas i strimmor utanför anläggningen. Profilbanken samt även den S sidan undersöktes där en fortsättning på kolstrimmorna kunde iaktas.

Resultat: Sannolikt har det som såg ut att vara en anläggning uppstått genom att rötter lyft stenar och att kolet mellan stenarna beror på brända rötter efter skogsbrand. N om anläggningen och direkt i V framträdde flera sänkor med dubbla torvlager efter rotvältor. Inga fynd påträffades och Á 31 bedöms ej som fornlämning och utgår därmed. Med anledning av detta kom resterande delar av ytan inte att undersökas fullt ut enligt arbetsplanen.

Ritning nr: dokumentation finns i Nbms arkiv

Foto Acc.nr.2005:1590:23-34

Fyndlista

Arkeologisk slutundersökning, Väg 818, Vajkijaur-Messaure, Jokkmokk sn.

Fynd ID	Koordinat	Kontext	Sakord	Material	Antal	Vikt	Kommentar
1		A2, från jordprov, hårdfyllning	brända ben	ben	13	1,05 g	Raä 1590
2	x 584/ y 435	sållfynd, rensning	obrända ben	ben	1	1,37 g	Raä 1590
3	x 583,20/ y 432,90	rensning, metalldetektor	syl	järn	1	16,88 g	Raä 1590
4	x 583,5/ y 434,8	gropen 1	obrönt ben	ben	1	2,29 g	Raä 1590
5	x 584/ y 433	sållfynd	eldslagningsflinta?	flinta	3	2,13 g	Raä 1590
6	x 584/ y 433	sållfynd	obrönt ben	ben	3	11,02 g	Raä 1590
7	x 584/ y 433	sållfynd	brända ben	ben	9	1,32 g	Raä 1590
8	x 584/ y 434	rensningfynd	obrända ben	ben	3	4,20 g	Raä 1590
9	x 584/ y 434	rensningfynd	eldslagningsflinta?	flinta	1	0,18 g	Raä 1590
10	x 584,75/ y 433,60		obrända ben	ben	1	3,32 g	Raä 1590
11	x 584/ y 433		obrända ben	ben	1	14,68 g	Raä 1590
12	x 584/ y 433	Rn 1	obrända ben	ben	1	3,15 g	Raä 1590
13	x 584/ y 433	Rn 1	brända ben	ben	12	0,93 g	Raä 1590
14	x 583,36/ y 433,94		obrända ben	ben	1	3,25 g	Raä 1590, z 166, F1
15	x 583/ y 435	sållfynd, Rn 1	brända ben	ben	1	0,09 g	Raä 1590
16	x 583/ y 432	sållfynd, Rn 1	obrända ben	ben	5	7,25 g	Raä 1590
17		A1, hårdfyllning	brända ben	ben	37	8,0 g	Raä 1590
18	x 583,78/ y 435,35	rensning	märta	järn	1	7,62 g	Raä 1590
19	x 583/ y 432	A1, hårdfyllning	brända ben	ben	24	2,21 g	Raä 1590
20	x 585/ y 435	sållfynd, rensning	eldslagningsflinta?	flinta	1	2,21 g	Raä 1590
21		A1, sållfynd	brända ben	ben	2	0,29 g	Raä 1590, SÖ delen av härden
22	x 583/ y 433	sållfynd, Rn 1	brända ben	ben	21	2,57 g	Raä 1590
23	x 585/ y 434	Rn 1	brända ben	ben	37	4,29 g	Raä 1590

Fyndlista

Bilaga 4

24		A2, Rn 2	brända ben	ben	7	1,48 g	Raä 1590, i L1 på ritning 2
25	x 583/ y 433	A1, härdfyllning	kol/ben	kol/ben	1	0,21 g	Raä 1590, ihopkletat
26	x 583/ y 433	A1, härdfyllning	brända ben	ben	30	3,44 g	Raä 1590
27	x 584,46/ y 434,42	rensning	kniv	järn	1	23,94 g	Raä 1590, nitat skaft, bordskniv
28	x 583/ y 433	Rn 1, intill härd	obrända ben	ben		6,71 g	Raä 1590
29	x 583,38/ y 432,95	under sten	kolprov	kol	1		Raä 1590
30		A1, härdfyllning	jordprov				Raä 1590
31		A2, härdfyllning	jordprov				Raä 1590

Fotobilaga

Arkeologisk slutundersökning, Väg 818, Vajkijaur-Messaure, Jokkmokk sn

Nbm 2005:1590:1. Raä 1590 innan avtorvning, från S.

Nbm 2005:1590:2. Raä 1590 innan avtorvning, från S.

Nbm 2005:1590:3. Raä 1590 från V.

Nbm 2005:1590:4. Raä 1590 från V.

Nbm 2005:1590:5. Raä 1590, lodbild efter avtorvning, rensat.

Nbm 2005:1590:6. Raä 1590, lodbild efter avtorvning, rensat.

Nbm 2005:1590:7. Raä 1590, efter avtorvning, rensat, från SV.

Nbm 2005:1590:8. Raä 1590, efter avtorvning, rensat, från S.

Nbm 2005:1590:9. Raä 1590, efter avtorvning, rensat, från N.

Nbm 2005:1590:10. Raä 1590, närbild från NNV.

← Nbm 2005:1590:11. Raä 1590, rödfärgning, från NÖ.

← Nbm 2005:1590:12. Raä 1590, rödfärgning, närbild från NÖ.

Nbm 2005:1590:13. Raä 1590, arbetsbild, Lars Backman.

← Nbm 2005:1590:14. Raä 1590, arbetsbild, Lars Backman.

← Nbm 2005:1590:15. Raä 1590, rödfärgning NÖ om härd, Rn 1 från NÖ.

← Nbm 2005:1590:16. Raä 1590, rödfärgning NÖ om härd, Rn 1, från NÖ.

← Nbm 2005:1590:17. Raä 1590, rödfärgning NÖ om härd, Rn 1, från NÖ.

Nbm 2005:1590:18. Raä 1590, profil från V.

Nbm 2005:1590:19. Raä 1590, profil från N.

Nbm 2005:1590:20. Raä 1590, profil N delen, x 584/ y 434, från NV.

Nbm 2005:1590:21. Raä 1590, profil mellan delen, x 583/ y 433, från NV.

Nbm 2005:1590:22. Raä 1590, profil S delen, x 583/ y 433, från NV.

← Nbm 2005:1590:23. Å31, närbild innan avtorvning, från Ö.

Nbm 2005:1590:24. Å31, närbild innan avtorvning från N.

Nbm 2005:1590:25. Á31, närbild innan avtorvning från Ö.

Nbm 2005:1590:26. Á31, innan avtorvning från SÖ.

← Nbm 2005:1590:27.
Á31, från Ö, uppfifrån.

← Nbm 2005:1590:28.
Á31, från Ö, uppfifrån.

Nbm 2005:1590:29. Å31, från Ö, uppfifrån.

← Nbm 2005:1590:30.
Arbetsbild. Tor-Henrik
Buljo sällar.

Nbm 2005:1590:31. Å31, profil från N.

Nbm 2005:1590:32. Å31, profil från N.

Nbm 2005:1590:33. A31, profil från S.

Nbm 2005:1590:34. A31, profil från S.

Fotolista

Arkeologisk slutundersökning, Väg 818, Vajkijaur-Messaure, Jokkmokk sn

Acc nr	Motiv & kommentarer	Från	Kommentar
2005:1590:1	Raä 1590 innan avtorvning	S	Fotat uppifrån stege
2005:1590:2	Raä 1590 innan avtorvning	S	Fotat uppifrån stege
2005:1590:3	Raä 1590	V	
2005:1590:4	Raä 1590	V	Fotat uppifrån stege
2005:1590:5	Raä 1590, efter avtorvning, rensat		Lodbild
2005:1590:6	Raä 1590, efter avtorvning, rensat		Lodbild
2005:1590:7	Raä 1590, efter avtorvning, rensat	SV	
2005:1590:8	Raä 1590, efter avtorvning, rensat	S	
2005:1590:9	Raä 1590, efter avtorvning, rensat	N	
2005:1590:10	Raä 1590, närbild	NNV	
2005:1590:11	Raä 1590, rödfärgning	NÖ	
2005:1590:12	Raä 1590, rödfärgning, närbild	NÖ	
2005:1590:13	Raä 1590, arbetsbild, Lars Backman		
2005:1590:14	Raä 1590, arbetsbild, Lars Backman		
2005:1590:15	Raä 1590, rödfärgning NÖ om härd, Rn 1	NÖ	
2005:1590:16	Raä 1590, rödfärgning NÖ om härd, Rn 1	NÖ	
2005:1590:17	Raä 1590, rödfärgning NÖ om härd, Rn 1	NÖ	
2005:1590:18	Raä 1590, profil	V	
2005:1590:19	Raä 1590, profil	N	
2005:1590:20	Raä 1590, profil norra delen x 584/ y 434	NV	
2005:1590:21	Raä 1590, profil mellan delen x 583/ y 433	NV	
2005:1590:22	Raä 1590, profil södra delen x 583/ y 433	NV	
2005:1590:23	Á31, närbild innan avtorvning	Ö	
2005:1590:24	Á31, närbild innan avtorvning	N	
2005:1590:25	Á31, innan avtorvning, från Ö	Ö	
2005:1590:26	Á31, innan avtorvning, från SÖ	SÖ	
2005:1590:27	Á31	Ö	Fotat uppifrån stege
2005:1590:28	Á31	Ö	Fotat uppifrån stege
2005:1590:29	Á31	Ö	Fotat uppifrån stege
2005:1590:30	Arbetsbild. Tor-Henrik Buljo sållar.		
2005:1590:31	Á31, profil	N	
2005:1590:32	Á31, profil	N	
2005:1590:33	Á31, profil	S	
2005:1590:34	Á31, profil	S	

Osteologisk rapport

Arkeologisk slutundersökning, Väg 818, Vajkijaur-Messaure, Jokkmokk sn.

Ej digitaliserad till PDF-rapport

Resultat av C¹⁴-datering av brända ben från Raä 1590

Arkeologisk slutundersökning, Väg 818, Vajkijaur-Messaure, Jokkmokk sn.

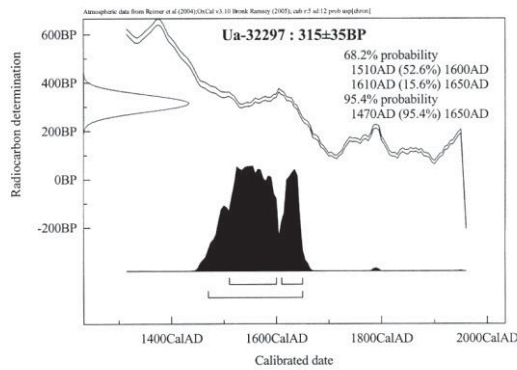

Fig 1. Anläggning 1, Raä 1590

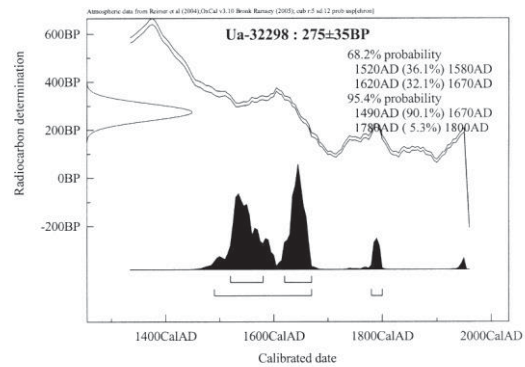

Fig 2. Anläggning 2, Raä 1590

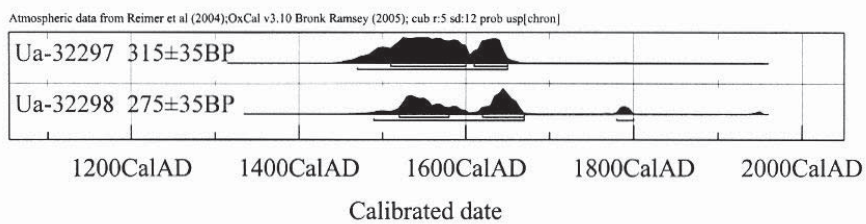

Fig 3. Anläggning 1 och 2, Raä 1590